היום נלמד בעזרת ה':

ערכין דף ט

(בעמוד הקודם)

גמרא: למדנו במשנה, כשבית דין קובעים את החודשים, הם קובעים לפחות ארבעה חודשים 'מעוברים' בשנה, דהיינו חודשים בני 30 יום. המשנה ממשיכה "ולא נראה יתר על שמונה".

שאלה: **מאי 'לא נראה יתר על שמונה'?** תשובה: **אמר רב הונא:** לא היה נראה לחכמים לעבר יותר משמונה חודשים, כלומר לעשות יותר משמונה חודשים מלאים. והטעם, כי הדבר יעורר תמיהה אצל האנשים. וכפי שיתבאר.

הקדמה: הירח מקיף את כדור הארץ במשך 29 וחצי יום ותשצ"ג חלקים, ולכן, כדי להתאים את ראש חודש למולד, אנו צריכים לעשות חלק מהחודשים מלאים וחלק חסרים (כדי להשלים את חצאי הימים שבכל חודש וחודש).

מספר ימי שנת הלבנה הוא 354, וכשמחלקים אותם לשבועות (354:7) מקבלים שארית של 4 ימים, ולכן המולד של השנה החדשה מתחיל ארבעה ימים בשבוע אחרי השנה הקודמת. בשנה רגילה, חודשי השנה חלים באופן קבוע במתכונת של חודש מלא (30 יום) וחודש חסר (29 יום), דהיינו 6 חודשים של 30 יום, ו-6 חודשים של 29 יום, סה"כ 354 יום. ונמצא שגם על פי לוח השנה, השנה הבאה מתחילה 4 ימים אחרי השנה הקודמת, במקביל למולד. לפי זה אם ראש השנה חל השנה בשבת, בשנה הבאה הוא יחול ביום רביעי.

קושיא: **מאי שנא תשעה דלא? אם כן קדים אתי סיהרא תלתא יומי. השתא נמי קא קדים אתי תרי יומי!** מדוע לא עושים תשעה חודשים מלאים? כי אז מולד הירח בחודש תשרי הבא, יחול שלושה ימים לפני ראש השנה, כלומר ראש השנה יתאחר מהמולד בשלושה ימים. משום שכאמור בשנה רגילה שיש בה שישה חודשים מלאים, ראש השנה חופף למולד, אבל אם נעבר עוד שלושה חודשים

נוספים, המולד יקדים את ראש השנה בשלושה ימים. והדבר יעורר תמיהה בעיני האנשים. וזו הסיבה שלא עושים תשעה חודשים מעוברים.

אך אם כן גם כשנעשה שמונה חודשים מעוברים, יתווספו לנו יומיים, ואז המולד יקדים את ראש השנה ביומיים. והדבר יעורר תמיהה בעיני האנשים!

תירוץ: **כדאמר רב משרשיא 'כגון שהיתה שנה מעוברת', הכא נמי כגון שהיתה שנה שלפניה מעוברת. ועיבור שנה 'חודש'. דל ירחא מליא בהדי ירחא חסירא:** כמו שתירץ רב משרשיא לקמן על קושיא אחרת, נתרץ גם כאן. מדובר שהשנה הקודמת היתה מעוברת (שהוסיפו לה את אדר א'). את החודש הנוסף ניתן לעשות מלא או חסר, ומדובר שעשו אותו חסר. נמצא שהקדמנו את א' תשרי של השנה הבאה ביום אחד. ולכן אנחנו יכולים להוסיף חודש מלא כנגד החודש החסר. ונמצא שנחשב הדבר כאילו יש לנו רק שבעה חודשים מעוברים.

קושיא: **ואכתי חד יומא:** עדיין יש לנו חודש מעובר נוסף (על שישה חודשים מעוברים שבשנה רגילה) הגורם לאחר את ראש השנה ביום אחד. תירוץ: **לא אדעתייהו דאינשי:** אנשים לא שמים לב על יום אחד.

מהלך אחר בביאור המשנה:

עולא אמר: לא נראה לחכמים לעשות יותר משמונה חודשים **חסרים**. וכוונת המשנה לומר 'מאי טעמא, כלומר מה הטעם שאין פוחתים מארבעה חדשים מעוברים בשנה? משום דלא נראה לחכמים לחסר יותר משמונה חודשים. (כי אם נעשה רק שלוש חודשים מלאים, בהכרח יהיו לנו תשע חודשים חסרים. וכן הלאה).

קושיא: **מאי שנא תשעה דלא? דאם כן מייתרא סיהרא תלתא יומי. השתא נמי קא מייתרא תרי יומי!** הגמרא מקשה באותו סגנון שהקשתה על רב הונא, רק באופן הפוך. מדוע לא עושים תשעה חודשים חסרים? כי אז המולד **יתאחר** שלושה ימים אחרי ראש השנה, כלומר ראש השנה יקדים את המולד בשלושה ימים. (כאמור בשנה רגילה יש 6 חודשים מלאים 6 חסרים ואז המולד שווה לתאריך. אם נחסר שלושה חודשים נוספים, המולד יתעכב שלושה ימים).

אך אם כן, גם כשנעשה שמונה חודשים חסרים, המולד יתעכב ביומיים. וכשהוא יתאחר מראש השנה ביומיים הדבר יעורר תמיהה!

תירוץ: **כדאמר רב משרשיא וכו'**: כנ"ל. מדובר שהיתה השנה הקודמת מעוברת, ואת חודש העיבור עשינו חודש **מלא**. נמצא שאיחרנו את תשרי של השנה ביום אחד, ולכן אנחנו יכולים להוסיף חודש חסר כנגד החודש המלא. ונמצא שנחשב הדבר כאילו יש לנו רק שבעה חודשים חסרים. קושיא: **ואכתי חד יומא**: עדיין יש לנו חודש חסר נוסף הגורם למולד להתאחר ביום אחד. תירוץ: **סברי איתחזויי איתחזי ואנן לאו אדעתין**: אנשים יחשבו שב"ד ראו את המולד, והאנשים לא שמו לב.

במאי קמיפלגי? בעיבור שנה. דתניא – כמה עיבור שנה? ל', רשב"ג אומר חודש: רב הונא ועולא נחלקו בשנה מעוברת, האם את החודש העיבור ניתן לעשות מלא או חסר. וכמחלוקת התנאים בברייתא. רב הונא סובר כרשב"ג שעושים 'חודש' דהיינו ניתן לבחור האם לעשותו מלא או חסר. אבל עולא סובר כת"ק שהחודש העיבור חייב להיות שלושים יום.

ממילא, לדעת רב הונא המשנה מדברת על שני אופנים. א. 'אין פוחתין מארבעה חודשים המעוברים בשנה' – כי לא עושים יותר משמונה חודשים חסרים בשנה, והיינו כאשר השנה הקודמת היתה מעוברת ואת חודש העיבור עו חודש מלא. וזה כמו עולא. ב. 'ולא נראה יתר על שמונה' – לא עושים יותר משמונה חודשים מלאים בשנה, והיינו כאשר השנה הקודמת היתה מעוברת ואת חודש העיבור עשו חודש חסר.

לדעת עולא המשנה מדברת רק על מקרה אחד, והוא המקרה הראשון של רב הונא. אבל המקרה השני לא יתכן משום שאת החודש העיבור עושים רק מלא.

קושיא על רב הונא:

מיתיבי. אין עצרת חלה אלא ביום הנף, ואין ר"ה חלה אלא או ביום הנף או לאור עיבורו: חג שבועות יחול באותו היום שבו חל 'יום הנף'. 'יום הנף' הוא יום טז' בניסן שבו הניפו את העומר, ובו מתחילה ספירת העומר. הטעם לכך, משום שחג שבועות מגיע ביום החמישים לאחר יו"ט ראשון של פסח. נמצא שלאחר שעברו 49 יום שהם שבע שבועות, יום החמישים מתחיל את השבוע הבא, ולכן הוא חל באותו היום בשבוע שחל היום הראשון של ספירת העומר.

וראש השנה הבא יחול באחת משתי אפשרויות. או ביום שחל בו 'יום הנף' הנ"ל. או ביום שחל בו ראש חודש אייר החל ביום ה-31 לניסן, כי חודש ניסן 'מעובר' כלומר בעל ל' יום. (וזה נקרא 'לאור עיבורו של ניסן' כי כשעושים את א' אייר ביום 31, ממילא ניסן היה מעובר בן 30 יום). והגמרא מבארת -

בשלמא לעולא: החישוב מתי יחול ראש השנה מובן. כי לעולא אפשר לעשות שמונה חודשים חסרים, אבל אי אפשר לעשות יותר משישה חודשים מלאים.

משכחת לה שניהן חסרין - ביום הנף: ולכן אם עשו שמונה חודשים חסרים, חל ר"ה באותו היום שחל יום הנף. החישוב: בשנה רגילה החודשים מסודרים אחד מלא ואחד חסר, ולכן אם אנו מוסיפים שני חודשים חסרים, אנו מוסיפים אותם אחד בחורף (כסליו), ואחד בקיץ (סיון). כשהחודשים הולכים כסדרן, ניסן מלא, אייר חסר, סיון מלא, תמוז חסר, אב מלא, אלול חסר. אם אנו מחסרים גם את סיון, נמצא שיש לנו במשך הקיץ מאייר ועד ר"ה ארבעה חודשים חסרים (אייר סיון תמוז ואלול), ורק חודש אחד מלא (אב). 'יום הנף' חל באמצע חודש ניסן. אם כן מיום הנף יש לנו 15 יום (עד סוף חודש ניסן) + 116 (החודשים החסרים 29 X 4) + 30 (חודש אב המלא) = 161 יום. אם נחלק את זה לשבועות נקבל מספר עגול ללא שארית (23 = 7 : 161). ולכן יום לאחר מכן שהוא א' תשרי יום ראש השנה, חל באותו היום שחל יום הנף (כי הוא מתחיל את המעגל השבועי מחדש).

אחד מלא ואחד חסר - לאור עיבורו: ואם עשו את החודשים כסדרן אחד מלא ואחד חסר, ראש השנה יחול ביום שחל א' אייר (הנקרא 'לאור עיבורו' של ניסן). כי בכזה מקרה סיון הוא חודש מלא. ונמצא שמחודש אייר עד ר"ה יש לנו שני חודשים מלאים (סיון ואב) ושלוש חסרים (אייר תמוז ואלול). אם כן מ-א' אייר עד סוף אלול יש לנו 147 יום, שהם 21 שבועות שלמים. החישוב: 60 יום (החודשים המלאים) + 87 יום (החודשים החסרים [87 = 3 X 29] = 147 יום. לחלק לשבועות 21 = 7 : 147 .

אלא לרב הונא: הסובר שאפשר לעשות גם שמונה חודשים מעוברים, אם כן ר"ה יכול לצאת גם 'לאור אור עיבורו' של ניסן, כלומר יום אחד לאחר מכן שהוא יום ב' באייר. כי כשעושים שמונה חודשים מעוברים, מוסיפים אחד בחורף ואחד בקיץ. ואם אנו מוסיפים חודש מעובר בקיץ, יש לנו יום נוסף על החישוב הקודם שעשינו

בדעת עולא. (כשהחודשים היו כסדרן אחד מלא ואחד חסר, הגענו ליום א' באייר. ואם אנו מוסיפים עוד יום אנו מגיעים ל-ב' באייר).

תירוץ: **אמר לך רב הונא:** האם לעולא החישוב כן מסתדר? והרי לעולא רק שמונה חודשים מעוברים לא עושים, אבל שבעה מעוברים כן עושים. וכשעושים שבעה מעוברים לפעמים מוסיפים את החודש המעובר לא בחורף אלא בקיץ. ואז שוב פעם יוצא לנו שהיום שבו יחול ר"ה הוא 'לאור אור עיבורו'!

אלא הא מני אחרים היא: אלא הברייתא הזו סוברת כאחרים. אחרים סוברים שההבדל בין עצרת (= חג השבועות) בשנה אחת, לעצרת בשנה הבאה, וכן בין ראש השנה בשנה אחת לר"ה בשנה הבאה, תמיד ארבעה ימים. ואם השנה היתה מעוברת יש הבדל של יום נוסף, דהיינו חמשה ימים בין שנה לשנה. כי לדעת אחרים תמיד עושים את השנה כסדרה, חודש מלא וחודש חסר. ולכן לדעתם תמיד ר"ה יוצא ביום שחל בו א' אייר בשנה הקודמת.

קושיא: **סוף סוף לאחרים ביום הנף לא משכחת לה:** ועדיין הברייתא אינה מתיישבת לדעת אחרים, כי אין שנה שבה ר"ה יחול ביום שחל בו 'יום הנף'!

תירוץ: **אמר רב משרשיא:** אם היתה השנה הזו מעוברת, וחודש העיבור היה 30 יום, אם כן אנו מורידים חודש אחד מלא מהקיץ ועושים אותו חסר. ואז החישוב מתאים ליום הנף וכנ"ל. (כי זה אותו המצב כמו כשעשו שמונה חודשים חסרים, שאז יש חודש חסר נוסף בקיץ כנ"ל).

ביאור דעת אחרים:

אמר ליה רב אדא בר אהבה לרבא – אחרים מנינא אתא לאשמועינן? האם אחרים באו ללמד אותנו חשבון? כלומר מדוע הם לא אמרו שלא מעברים את השנה אפילו אם יש צורך, ואז אנו כבר נדע שמכיון שהחודשים תמיד הולכים כסדרן, יש לנו ארבעה ימים בין שנה לשנה. תירוץ: **הא קמ"ל דלא בעינן מצוה לקדש על פי הראיה:** אם אחרים היו אומרים 'אין מעברים את השנה אפילו לצורך', היינו חושבים שדוקא במקרה שהירח נראה בזמנו ביום שלושים, לא ממתינים למחר כדי לעבר את החודש לצורך כלשהו, אלא קובעים את ראש חודש היום. אבל אם הירח לא נראה ביום שלושים, אין ברירה אלא להמתין למחר ולעבר את

החודש. ואז לא היה יוצא תמיד ארבעה ימים בין שנה לשנה. קמ"ל שלא מתחשבים בראיית המולד, אלא תמיד קובעים את החודשים אחד מלא ואחד חסר. ולכן הם אמרו שתמיד יהיו ארבעה ימים בין שנה לשנה.

קושיא על שיטת אחרים:

מתקיף לה רבינא – והאיכא יומא דשעי, ויומא דתלתין שני: הרי המולד הוא לא מספר עגול, אלא יש בו שארית של 793 חלקים. (הזמן בין מולד למולד הוא כט' יום, יב' שעות ו–תשצ"ג חלקים). ואם נצרף את כל החלקים של כל החודשים בשנה, נגיע במשך שלוש שנים ליום שלם ו–876 חלקים. כך שכל שלוש שנים חייבים להוסיף עוד יום על השנה, ולכן משנים את אחד החודשים החסרים לחודש מלא. ונמצא שאז יש חמשה ימים בין שנה לשנה!

בנוסף, אם נצרף את ה–876 חלקים המיותרים שבכל שלוש שנים, נגיע לאחר שלושים שנה ליום נוסף (ומעט יותר). וגם אז נצטרך להוסיף יום אחד, ונצטרך לשנות את אחד החודשים החסרים לחודש מלא. וגם אז יהיו חמשה ימים בין שנה לשנה!

תירוץ: **כיון דליתיה בכל שתא לא קא חשיב:** מכיון שחישובים אלו אינם נמצאים בכל שנה, אחרים לא החשיבו אותם, ואמרו כלל לרוב השנים הרגילות.

דעות נוספות הסוברות כרב הונא:

ואף שמואל סבר לה כרב הונא: 'שנת לבנה' זו שנה רגילה של לוח יהודי שהחודשים שלו הולכים לפי הירח. (מלבד פעם בכמה שנים שעושים 'שנה מעוברת' כדי להתאים את הלוח גם לשנת החמה). שמואל אמר שאין שנה פחותה מ–352 יום, ולא יתירה על 356 יום. והוא מבאר את דבריו – כיצד? בשנה שהחודשים כסדרן (אחד מלא ואחד חסר) יש 354 יום. ובשנה שאנו עושים במקום שני חודשים חסרים (חשון ואייר) חודשים מלאים, יש לנו עוד שני ימים, כך שהשנה הזו בת 356 יום. ובשנה שאנו עושים במקום שני חודשים מלאים (כסליו וסיון) חודשים חסרים, יש לנו פחות שני ימים, כך שהשנה היא 352 יום.

נמצא ששמואל סובר שניתן לעשות שמונה חודשים מלאים בשנה. וזה כשיטת רב הונא.

קושיא: **מיתיבי. הריני נזיר וכו'**: מי שאמר 'הריני נזיר כימות החמה' מונה נזירות במשך 365 ימים כמנין שנת החמה. ואם אמר 'הריני נזיר כימות הלבנה' מונה נזירות במשך 354 ימים כמנין שנת הלבנה. עד כאן הברייתא. אם נכונים דברי שמואל, הרי יש שנים של 356 יום, ומדוע הוא מונה רק 354? תירוץ: **בנדרים הלך אחר לשון בני אדם ורוב שנים.**

ואף רבי סבר לה כרב הונא: שאפשר לעשות שמונה חודשים מלאים בשנה.

שנה אחת, רבי עשה תשעה חודשים חסרים באותה השנה, ולמרות זאת כשהגיע ראש השנה נראה המולד של חודש תשרי בזמנו ביום ראש השנה. ורבי התפלא על הדבר, ואמר – הרי עשינו תשעה חודשים חסרים, ואיך יתכן שהירח נראה בזמנו? והיינו, כי לפי מה שלמדנו למעלה, בכזה מקרה המולד היה צריך להתאחר שלושה ימים אחרי ראש השנה.

אמר לפניו ר' שמעון בר רבי: אולי השנה האחרונה היתה שנה מעוברת, ועשינו את חודש העיבור חודש מלא, ואם כן יש לנו יום אחד מיותר קדימה. ובנוסף, לפני שנה עשינו את חודשי חשון ואייר האמורים להיות חסרים, חודשים מלאים. ואם כן יש לנו עוד שני ימים מיותרים. סה"כ שלושה ימים. ולכן כשהשנה חיסרנו שלושה חודשים נוספים על שנה רגילה (שיש בה שישה חודשים חסרים, ואנחנו עשינו תשעה חודשים חסרים), בעצם הורדנו שלושה ימים והגענו למצב הרגיל של שנה רגילה. ולכן הירח נראה בזמנו בראש השנה.

אמר רבי לבנו – אתה 'נר ישראל' כי אתה מאיר את עיני החכמים, כך באמת היה. (ורבי שכח את מה שהיה (שטמ"ק)).